

Діалоги про державу і закони

Про державу – діалог Цицерона присвячений римській політиці, написаний у шести книгах між 54 і 51 роками до нашої ери. Твір не дійшов до нас у повному обсязі, і значна частина його відсутня. Твір написаний у формі сократівського діалогу, в якому Сципіон Еміліан виступає в ролі мудрого старця, імітуючи «Державу» Платона.

Про закони – філософська праця римського письменника Марка Тулія Цицерона. Цей твір був доповненням до попередньої праці *De re publica*. У «*De re publica*» Цицерон описав найкращу державу, а в Законах він мав намір розібратися з найкращими законами, які мали впливати з природи людини.

Ці твори Цицерона, що свого часу мали також і політичну спрямованість, мали великий вплив на письменників епохи раннього християнства, на письменників і вчених епохи Відродження і на французьких просвітителів (наприклад, на «Дух законів» Монтеск'є). Обидва діалоги являють собою видатні пам'ятки світової культури.

ЦИЦЕРОН МАРК ТУЛІЙ

ДІАЛОГИ
ПРО ДЕРЖАВУ
І ЗАКОНИ

Видавничий дім
«Центр учбової літератури»
Київ – 2026

УДК 340.12

Ц 93

Марк Тулій Цицерон

Ц 93 Діалоги про державу і закони / Цицерон Марк Тулій. – Київ: Видавничий дім «Центр учбової літератури», 2026. – 296 с.

ISBN 978-611-01-3631-0

Про державу – діалог Цицерона присвячений римській політиці, написаний у шести книгах між 54 і 51 роками до нашої ери. Твір не дійшов до нас у повному обсязі, і значна частина його відсутня. Твір написаний у формі сократівського діалогу, в якому Сципіон Еміліан виступає в ролі мудрого старця, імітуючи «Державу» Платона.

Про закони – філософська праця римського письменника Марка Тулія Цицерона. Цей твір був доповненням до попередньої праці *De re publica*. У «*De re publica*» Цицерон описав найкращу державу, а в Законах він мав намір розібратися з найкращими законами, які мали впливати з природи людини.

Ці твори Цицерона, що свого часу мали також і політичну спрямованість, мали великий вплив на письменників епохи раннього християнства, на письменників і вчених епохи Відродження і на французьких просвітителів (наприклад, на «Дух законів» Монтеск'є). Обидва діалоги являють собою видатні пам'ятки світової культури.

ISBN 978-611-01-3631-0

© Цицерон Марк Тулій, 2026.

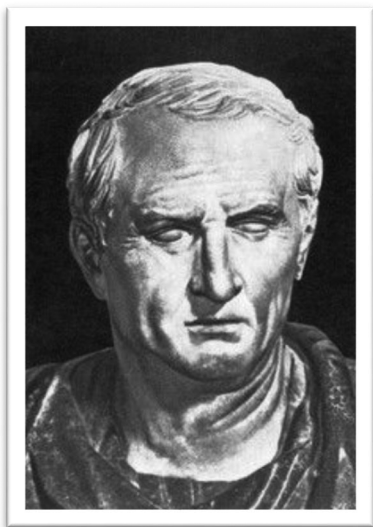
© Видавничий дім «Центр учбової літератури», 2026.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Пропоновані увазі читача два політико-філософські твори Цицерона – «Про державу» і «Про закони» – слугують чудовим зразком римської прози і містять виклад теорій держави і права античної Греції та Риму. Вони написані як діалоги, тобто бесіди: діалог «Про державу» ведуть Сципіон Африканський Молодший і його друзі, члени так званого «Сципіонівського гуртка»; діалог «Про закони» ведуть сам автор, Марк Цицерон, його брат Квінт Цицерон і Тіт Помпоній Аттик.

Ці твори Цицерона, що свого часу мали також і політичну спрямованість, мали великий вплив на письменників епохи раннього християнства, на письменників і вчених епохи Відродження і на французьких просвітителів (наприклад, на «Дух законів» Монтеск'є). Обидва діалоги являють собою видатні пам'ятки світової культури.

Коментар до діалогів містить вступну статтю та примітки.

МАРК ТУЛІЙ ЦИЦЕРОН
(106-43)

Мармур. Флоренція, Уффіці

ПРО ДЕРЖАВУ

Учасники діалогу

1. Публій Корнелій Сципій Еміліан Африканський Нумантинський, син Луція Емілія Павла, усиновлений сином Публія Корнелія Сципіона Африканського Старшого; у 147 р. його обрали в консули; у 146 р., під час третьої пунічної війни, взяв і зруйнував Карфаген; у 142 р. був цензором; 134 р., будучи консулом удруге, взяв Нуманцію. Прихильник нобілітету, супротивник Тиберія Гракха; голова «Сципіонівського гуртка» любителів античної культури.

2. Гай Лелій (молодший), консул 140 р., найближчий друг Сципіона, учасник третьої пунічної війни, юрист. Сучасники прозвали його Мудрим (Sapiens).

3 Луцій Фурій Філ, консул 136 р., відомий оратор.

4. Маній Манілій, консул 149 р., учасник третьої пунічної війни, юрист.

5. Спурій Муммій, брат Луція Муммія, який зруйнував Коринф у 146 р., прихильник нобілітету, стоїк.

6. Квінт Елій Туберон, син Емілії, сестри Сципіона Еміліана; трибун 133 р., претор 123 р., противник Гракхів.

7. Публій Рутілій Руф, друг Сципіона і Лелія, учень Панетія; у 134 р. бився під Нуманцією, трибун 114 р., претор 110 р., консул 108 р.; у 100 р. був супротивником Сатурніна, 94 р. як легат супроводжував у провінцію Азію проконсула Квінта Муція Сцевола, 93 р. керував цією провінцією і боровся зі зловживаннями відкупників (римських вершників); після повернення в Рим його звинуватили в розкраданнях і засудили вершниковий суд, після чого він жив у вигнанні в Смирні, де його в 78 р. відвідали Марк і Квінт Цицерони.

8. Квінт Муцій Сцевола («Авгур»), зять Гая Лелія, тесть оратора Луція Ліцинія Красса; трибун 123 р., консул 117 р., юрист, стоїк, учень Панетія.

9. Гай Фанній, зять Гая Лелія; трибун 142 р., претор 132 р., консул 122 р.; стоїк, учень Панетія.

ПЕРШИЙ ДЕНЬ

КНИГА I

[Якби предки наші не ставили блага держави понад усе, то Марк Камілл не] позбавив би Риму від навали [галів, Маній Курій, Гай Фабрицій і Тиберій Корунканій не врятували б його від нападу Пірра^[1], (I, 1) Гай Дуелій^[2], Авл Атилій^[3] і Луцій Метелл^[4] – від жаху, що його Риму навіював Карфаген, а двоє Сципіонів^[5] кров'ю своєю не загасили б пожежі другої пунічної війни, яка починалася, Квінт Максим^[6] не домігся б перелому у воєнних діях, коли вони поновилися після збільшення сил ворога, Марк Марцелл^[7] не зламав би супротивника, а Публій Африканський^[8] не переніс би війни в стіни ворожих міст, відкинувши її від воріт нашого міста.

Далі, Марку Катону^[9], людині маловідомій і новій^[10], який усім нам, хто виявляє такі самі прагнення, начебто подає приклад наполегливості та звитяги, право, було дозволено насолоджуватися дозвіллям^[11] у Тускулі, здоровій місцевості неподалік Риму; але він, людина нерозважлива, як думає дехто^[12], вважав за краще, хоча його і не змушувала необхідність, до глибокої старості носитися по хвилях у бурі^[13], а не вести приємне життя в тиші й у дозвіллі. Не кажу вже про незліченну безліч мужів, з яких кожен служив благу нашої держави; про тих, кого [не] забуло наше покоління, я згадувати не стану, щоб ніхто не міг поскаржитися на те, що я пропустив його або кого-небудь із його рідних. Стверджую одне: природа наділила людину настільки великим прагненням чинити доблесно^[14] і настільки великою схильністю служити загальному благу, що сила ця брала гору над усіма приманками насолоді і дозвілля.

(II, 2) Але вирізнятися доблестю, наче це якась наука, не достатньо, якщо не станеш її застосовувати. Адже науку, хоч її й не застосовуєш, усе ж таки можливо зберегти завдяки само-

ЗМІСТ

ВІД РЕДАКЦІЇ	3
ПРО ДЕРЖАВУ	5
Учасники діалогу	5
ПЕРШИЙ ДЕНЬ	6
КНИГА І	6
КНИГА ІІ	41
ДРУГИЙ ДЕНЬ	68
КНИГА ІІІ	68
КНИГА ІV	90
ТРЕТІЙ ДЕНЬ	97
КНИГА V	97
КНИГА VI	102
ПРО ЗАКОНИ	115
Учасники діалогу	115
КНИГА І	116
КНИГА ІІ	142
КНИГА ІІІ	174
ДОДАТКИ	198
ПОЛІТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ ТРАКТАТИ ЦИЦЕРОНА («ПРО ДЕРЖАВУ» І «ПРО ЗАКОНИ»)	198
ПРИМІТКИ	226

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

Цицерон Марк Тулій

ДІАЛОГИ ПРО ДЕРЖАВУ І ЗАКОНИ

Підписано до друку 22.12.2025 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Cambria.
Ум. друк. арк. 13,13. Тираж 300 прим.

ТОВ Видавничий дім «Центр учбової літератури»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 8454 від 19.09.2025 р.

Перейти на сайт →